

3. BÖLÜM

HAKLAR VE SORUMLULUKLAR EKSENİNDE GÖNÜLLÜLÜK

Selman Salim KESGİN¹

¹Dr., Kıdemli Uzman, Kızılay Akademisi, İstanbul, Türkiye

E-posta: slmnkesgin@gmail.com

DOI: 10.26650/B/SS49.2022.006.03

Eğitim, kültür, afet gibi birçok alanda karşımıza çıkan bir olgu olan gönüllülük, ekonomik, kültürel, politik, sosyolojik yansımaları ile her geçen gün faaliyet alanı daha da yaygınlaşmakta ve çeşitlenmekte olan bir çalışma alanıdır. Bu çeşitliliği orman yangınlarına müdahaleden, bir film festivali hazırlıklarına katkı vermeye kadar farklı alanlardaki gönüllülük türlerine yayınlarda, akademik araştırmalarda görmek mümkündür. Bu çalışmalara bakıldığında gönüllerin hak ve sorumluluklarının kavramsal olarak yeterince tartışıldığını söylemek zordur. Diğerkamlik, iyilikseverlik, hayırseverlik, fütüvvet, insanıyetperverlik, prososyal davranış, sosyal sorumluluk kavramları ile doğrudan irtibatlı olan gönüllülük, insanın vicdan ve sorumluluk sahibi bir birey kimliğiyle içinde bulunduğu toplumun bir parçası oluşunun eyleme dönüşmüş halidir. Bu bölümde gönüllülük konusu haklar ve sorumluluklar açısından tanımlayıcı bir bakış açısıyla tartışılmaktadır. Bölümde gönüllü haklarına zemin teşkil eden düzenlemeler ve gönüllünün sorumluluklarına dair ilkeler ele alınmaktadır. Gönüllü hak ve sorumlulukları konusunda kurumların uygulamaları sunulmakta ve bu konuda Türkiye’de ve dünyada öne çıkan gelişmeler tartışılmaktadır.

Giriş: Farklı Bakış Açılıyla Gönüllülük

Toplumsal fayda üretmek için maddi karşılık beklemezsizin gerçekleştirilen bir faaliyet olan gönüllülük; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, psikolojik yansımaları olan bir inceleme alanıdır. Gönüllülüğün birçok alanda öne çıkması bu konunun yasal, etik ve ahlâki boyutunu gündeme getirmektedir.

Gönüllülük, ücretsiz işgücü olması yönüyle ekonomik araştırmaların (Miranda, 2011), sosyal sermaye tartışmaları bağlamında sosyal konuların (Stukas vd., 2005), sivil toplum çalışmaları yönüyle siyasal konuların (Eliasoph, 2013), kültüre göre farklılaşan boyutları ile kültürel araştırmaların (Dekker & Halman, 2003), gönüllü motivasyonları yönüyle psikolojik araştırmaların (Clary & Snyder, 1999) konusu olmaktadır. Akyüz (2017) tarafından Arendt'in aktif yaşam yaklaşımı çerçevesinde analiz edilen gönüllülük, aktif yurttaşlık tartışmaları bağlamında da öne çıkan bir olgudur. Sadece yardımlaşma ve iyilik bağlamında bir eylem olmanın ötesinde bireyin üyesi olduğu topluluğa dâhil olmasının bir ifadesidir. Ortak bir anlayış ve yükümlülük duygusuna dayanan katılım, güven, dayanışma, karşılıklılık, yönetim ve iyi yurttaşlık gibi değerlerin kesişiminde yer alır (UN Volunteers, 2011). Bu yönüyle gönüllülük, toplum halinde yaşamının doğal sonucu olan bir davranış kalıbı ve etrafımızda meydana gelen gelişmeler karşısında yerine getirmemiz gereken bir sorumluluk olarak değerlendirilebilir.

Clary ve arkadaşları (1998) tarafından gönüllülük işlevleri olarak tanımlanan değerler, anlayış, kariyer, korunma, güçlendirme ve sosyal etki başlıkları açısından bakıldığında da bu farklı yansımaların izleri sürülebilir. Zaman dilimi söz konusu olduğunda ise gönüllü faaliyetler bir yandan uzun süreli belirli ölçüde kurumsallaşmış diğer taraftan ise tek seferlik bireysel yahut günlük ve doğaçlama gelişmiş faaliyetler ile geniş bir çerçevede sürdürülmektedir. Örnekleri çoğaltılabilecek olan bu zengin tartışma habitatı, gönüllülük konusunu hak ve sorumluluklar çerçevesinden ele almayı da gerekli kılmaktadır. Zira zikredilen her bir tartışma alanının tarihi bağlamı, ulusal ve uluslararası yansımaları, uygulama ilkeleri ve etik değeri kadar bir hak ve sorumluluklar eksenine de sahiptir. Örneğin yaşadığı şehirdeki bir köy okulunda gönüllü olarak tadilat işleri yapan bir elektrik ustası ile başka bir ülkede göçmenler konusunda çalışmalara katılan bir üniversite öğrencisi tabii oldukları mevzuat ve faaliyetlerinde uymaları gereken ilkeler açısından çok farklı özelliklere sahiptirler. Benzer şekilde ilçesindeki orman yangınına söndürme çalışmalarına katkı sağlamak isteyen bir gönüllü ile yaşlı haklarına yönelik savunuculuk yapan bir gönüllü farklı düzlemlerde bu faaliyetlerini icra etmektedir.

Gönüllülük faaliyetlerinin birbirinden çok farklı sektörlerde (afet, çevre, eğitim, sosyal hizmet, sanat vb.) farklı biçimlerde (tek seferlik, düzenli, *ad hoc* profesyonel vb.), farklı yasal ve siyasal zeminlerde (ulusal, uluslararası ölçekte) gerçekleşiyor olması bu faaliyetlerin tek bir çerçevede ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle hak ve sorumlulukların bütün gönüllülük türleri için geçerli olacak şekilde listelenmesi bir takım metodolojik zorluklar içermektedir.

Gönüllü hakkı kavramı bireyin gönüllü olma hakkına ve gönüllülük yaptığı sürece kendini koruyan ve sorumlu kılan bir dizi normatif çerçevenin varlığına işaret eder. Benzer şekilde gönüllülüğü sorumluluklar çerçevesinde ele alan bir inceleme de gönüllülüğün haklarla birlikte sorumluluklar da içerdiğine işaret eder. Bu çerçevede bu bölümde gönüllü olma hakkı, gönüllü faaliyet organize edilirken veya gönüllü faaliyetlere katılırken sahip olunan haklar ve uyulması gereken ilkeler ile bunlara dair temel tartışma konuları ele alınmaktadır.

Gönüllü Hakları ve Sorumluluklarına Dair Normatif Çerçeve

Gönüllülüğün hak ve sorumluluklar çerçevesinde değerlendirilebilmesi için her şeyden önce bir normatif çerçeveye ihtiyaç duyarız. Söz konusu normatif çerçeve uluslararası ve ulusal mevzuat gibi yasal normlar ile örf, adet, gelenek gibi sosyal, dini ve ahlaki normlarda aranabilir.

Hemen her dinî öğretilerde var olan yardımlaşma, dayanışma ve bağış gibi davranışlar üzerinden gönüllü hizmetin dini alandaki yansımaları incelenebilir. Örneğin İslam dini açısından bakıldığında “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır,” düsturunun Müslümanları gönüllü faaliyetlere teşvik edecek önemli bir hareket noktası olabileceği açıktır. Bu yönüyle gönüllü hizmetin Müslümanlar için dini inançlarının bir gereği olduğu söylenebilir.

Gönüllü çalışmaların tarihteki yansımalarının izleri de yardım vakıfları üzerinden sürülebilir. İhtiyaç sahiplerine, yolculara, hayvanlara yönelik farklı amaçlarla kurulan vakıflar gönüllü hizmetin kurumsallaşmış örnekleridir. Vakıf geleneğinin temelinde “insanlığa karşı şahsî ve vicdanî sorumluluk hissi, iyilik, şefkat, yardımlaşma/dayanışma duygusu vb. değerler ve bu değerleri kendisine ilke edinmiş kişinin hür iradesi yatmaktadır” (Yediyıldız, 2022). Bu tarihi birikim vakıf hizmetini görenlerin varislerinin omuzlarına da gönüllü hizmeti sürdürme sorumluluğu olarak yüklenmektedir.

Modern dönemler açısından bakıldığında, gönüllülük temel insan haklarından biri olarak değerlendirilebilir. Gönüllülük bireylerin ifade ve örgütlenme özgürlüğünün yansımasıdır ve anayasal koruma altındadır. Doğan ve Yenisey (2017)’e göre gönüllülük, kamusal alanda örgütlenme ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirildiği ölçüde devletlerin ya da kamu

otoritesinin müdahalesinin olmaması gereken (ya da bu müdahalenin ancak başka hak ihlallerinin önlenmesi amacıyla minimum seviyede tutulmasını gerektiren) negatif haklarla bağlantılı bir alandır. Gönüllü hizmet bir yurttaşlık eylemidir ve özellikle 2000’li yıllarla birlikte çeşitli devletler gönüllülüğü teşvik etmek ve desteklemek üzere yasalar çıkarmakta ve politikalar geliştirmektedir.

Gönüllü emeğinin iş hukuku ve sosyal güvenlik hukukundaki görünümü gönüllü hakları açısından üzerinde durulabilecek diğer bir konudur. Zira aşağıda detayları tartışılacağı üzere gönüllü emeği birçok sektörde karşılığı bulunan bir emek türüdür.

Gönüllülüğün “maddi karşılık beklemeden”, “yakın çevresi dışındaki bireylerin yaşam kalitesini artırmak”, “genel olarak toplumun yararına olduğu düşünülen bir hedefe ulaşmak için” yürütülen çalışmalar olarak vasıflandırılması gönüllülük eyleminin bir toplumsal hassasiyet ve sorumluluk duygusunun yansıması olduğunu göstermektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, kendini etrafındaki gelişmelere karşı sorumlu hisseden bireyin eylemidir gönüllülük. Bu yönüyle gönüllülük çalışmalarının sosyal, dinî ve ahlaki yansımaları vardır.

Gönüllülük ayrıca bir toplumsal katılım müessesedir. Kişinin üyesi olduğu toplum için fayda üreten bir eylem içine girmesi, o topluma aidiyetini pekiştirmesi açısından önemlidir. Özellikle çok kültürlü toplumlarda gönüllülük uyum ve etkileşime giden yollardan biri olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, Dünya Bankası vb. ulus üstü kurumlar gönüllülüğü ortak değerlerin paylaşılması açısından çok önemli araçlardan birisi olarak değerlendirmektedir (Afşar, 2019).

Gönüllü olmak bir sorumluluk duygusunun yansıması olmakla birlikte gönüllü eylemi icra ederken de uyulması gereken bir sorumluluklar çerçevesi mevcuttur. Bu çerçeve gönüllülük etiği açısından da ele alınabilir. Buna göre gönüllü eylem “kendinden menkul” bir şekilde etik olma vasfına haiz değildir. Gönüllü davranışı birtakım özellikleri haiz ise ancak etik olarak nitelendirilebilir. Bu ilkeler gönüllünün kendisine ve gönüllülük faaliyetini yürüttüğü kişilere belirli davranış kodları ve ilkeler çerçevesinde davranmasını gerektirir.

Farklı bir konu ve bağlama dair bir kavramsallaştırma olmakla birlikte bazı uluslararası yardım çalışmaları için kullanılan “iyilik yaparak kötülük yapmak” (*doing bad by doing good*) ibaresinin (Coyne, 2020) etik ilkelerden yoksun gönüllülük çalışmalarına işaret ettiği düşünülebilir. Etik gönüllülük hem gönüllünün kendisine hem de beraber gönüllülük faaliyetini yürüttükleri kişilere belirli ilkeler ve davranış kodları çerçevesinde davranmayı içerir.

Ana hatlarıyla özetlenecek olursa gönüllü çalışmaların hak ve sorumluluklar açısından normatif temelini insan hakları, iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku, gönüllü faaliyetin

yürütüleceği alana dair teknik mevzuat, örf, adet, gelenek gibi sosyal normlar, dini ilkeler, ahlaki öğretiler, gönüllülük faaliyetinin yürütüleceği alana dair uygulama ilkeleri, davranış kodları ve bu çerçevede ele alınabilecek diğer etik ilkelerden oluştuğu söylenebilir.

Gönüllülük İlkeleri

- Gönüllülük topluma ve gönüllüye fayda sağlar.
- Gönüllü çalışma ücretsizdir.
- Gönüllülük her zaman bir seçim meselesidir.
- Gönüllülük, bireylerin veya grupların insanî, çevresel ve sosyal ihtiyaçları ele almaları için bir araçtır.
- Gönüllülük sadece kâr amacı gütmeyen sektörde gerçekleştirilen bir faaliyettir.
- Gönüllülük ücretli çalışmanın yerini tutmaz.
- Gönüllülük başkalarının haklarına, haysiyetine ve kültürüne saygı duymayı gerektirir.
- Gönüllülük insan haklarını ve eşitliği destekler.

Kaynak: <https://gonullu.siviltoplum.gov.tr/gonulluluk-ilkeleri>.

Gönüllü Hakları

Gönüllü hakları; gönüllünün (1) gönüllülük faaliyetlerinin muhatapları karşısındaki hakları, (2) gönüllülük yaptığı kurum karşısındaki hakları ve (3) gönüllü faaliyeti yürüttüğü ülkede devlet nezdinde sahip olduğu haklar olarak sınıflandırılabilir. Bu haklar aynı zamanda gönüllülük faaliyetlerini mümkün kılan ve bunların düzgün şekilde yürütülmesini sağlayan haklardır.

Bu kapsamda ele alınması gereken ilk konu gönüllü olma hakkıdır. Daha önce bahsedildiği üzere gönüllü olmak bireylerin ifade ve örgütlenme özgürlüğünün yansıması olması yönüyle temel insan haklarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Uluslararası Gönüllü Çalışmalar Birliği (*International Association for Volunteer Effort*, IAVE)'nin 1990 yılında yayımladığı Evrensel Gönüllülük Deklarasyonunda hükümlere şu konularda kolaylaştırıcı olmaları yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır: insanların gönüllü olma hakkının güvence altına alınması, gönüllü olmanın önündeki engellerin kaldırılması, gönüllülerle irtibat halinde olma, sivil toplum kuruluşlarına gönüllü yönetimi için kaynaklar ayırma (IAVE, 2021).

Kearney'e (2001) göre hükümetler gönüllülük konusunda şu şekilde düzenleyici ve kolaylaştırıcı olabilir:

- Gönüllü eylemlerin bağımsızlığına saygı duyarak gönüllülüğün değerlerini ve ilkelerini desteklemek,
- Gönüllülüğü teşvik eden ve ekonomik, sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerini tanıyan bir politik, yasal ve mali ortam oluşturmak (bu aynı zamanda gönüllü eyleme

katılımın önündeki engellerin belirlenmesini ve ortadan kaldırılmasını da içerecektir),

- Yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde gönüllülük altyapısını desteklemek ve sürdürmek için finansman sağlamak, gönüllülüğe yeni yaklaşımlar geliştirmek ve araştırmalar yapmak,
- Gönüllülüğü teşvik etmek için diğer sektörler ve medya ile ortaklıkları teşvik etmek.

Zikredilen haklar gönüllü eyleme başlamadan önce bu eyleme dair ortamı düzenleyen çerçeve ilkelerdir. Bireylerin gönüllü faaliyetlere katılımları esnasında vurgulanması gereken haklar gönüllü emeği, iş güvenliği ve sosyal haklar bağlamında ele alınabilir.

Gönüllü hakkı ile ilgili bir diğer kavram da gönüllü emeğidir. Gönüllü haklarının korunmasının bir bileşeni olan emeğin ölçülmesi konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labour Organization*, ILO) da bir rehber yayımlamıştır. Buna göre gönüllü emeği fırsat maliyeti (*opportunity cost*) ve değiştirme maliyeti (*replacement cost*) olarak iki bakış açısıyla ölçülebilir. Fırsat maliyeti yaklaşımında kişinin gönüllü faaliyete ayırdığı sürede başka bir iş yapması durumunda ne kadar kazanç elde edeceği baz alınır. Değiştirme maliyeti yaklaşımında ise gönüllünün yaptığı iş ücret karşılığı yaptırıldığında ne kadara mâl olacağı baz alınır (ILO, 2011).

Gönüllü emeği ayrıca armağan ekonomisi kapsamında da değerlendirilebilir (Abraham & Millar, 2011; UN Volunteers, 2013). Değiş tokuşun para aracılığıyla değil de hediyeleşme olarak gerçekleştirildiği armağan ekonomisi (Mauss, 2002) kişinin iktisadi ve sosyal eylemlerinin karşılıklılık esasına göre yürütüldüğü bir düzendir. Bu kavramı özgür yazılım konulu araştırmasında ele alan Keltly (2008) çok sayıda gönüllüyü bir yazılım üzerinde çalışmaya teşvik eden unsurları da armağan ekonomisi kavramıyla değerlendirmektedir.

Gönüllü hakkının izlerinin sürüleceği bir diğer alan da iş hukukudur. Zira iş sözleşmesinin temel unsurları olan iş görme, ücret ve bağımlılık açısından bakıldığında gönüllü emeği ile iş sözleşmesi arasında kesişimlerin var olduğu görülmektedir. Ancak halihazırda Türk hukuk sisteminde, gönüllülük gibi gelir elde etme amacına dönük olmayan eylemler iş hukukunun dışında ele alınmaktadır (Yenisey, 2021).

Gönüllü faaliyetlerin yürütülmesi için gerekli olan bir diğer hak alanı da seyahat hakkıdır. Özellikle uluslararası gönüllülük faaliyetlerinde önemli bir bariyer olan vize ve seyahat düzenlemeleri bu faaliyetleri etkilemektedir (Lough et al., 2016). Bu nedenle seyahat sistemlerinin gönüllü faaliyeti engelleyecek değil mümkün kılacak şekilde tasarlanması da bir hak olarak belirtilebilir.

Bahsedilen haklar gönüllünün devlet nezdindeki haklarına dair tartışmalardır. Gönüllülük faaliyetlerinin bir diğer önemli boyutu ise gönüllü ile gönüllü faaliyeti organize eden kurum

ilişkisidir. Yürütülecek faaliyete dair çerçeveyi belirleyen ana aktör olması yönüyle gönüllünün ilgili sivil toplum kuruluşu veya kamu kurumu nezdinde sahip olduğu bir dizi hak vardır. Bu haklar gönüllünün faaliyet içinde sahip olduğu rol veya genel olarak proje hakkında bilgi edinme hakkı, gönüllü rolünü müzakere etme hakkı, güvende hissetme hakkı, değerli hissetme hakkı, ayrılma hakkı olarak gruplandırılabilir. Gönüllü adayının parçası olacağı faaliyetin şartlarına, gerektirdiği özelliklere ve kendi ilgi ve becerilerine uygunluğuna dair bilgi edinme hakkı vardır. Bu hak gönüllü talep etmese dahi ilgili kurum tarafından gönüllülere aktarılmalı; ilgi ve becerileri ile uygun olduğu konusunda mutabık kalınan konularda gönüllü hizmet yürütülmelidir. Bu iletişimin çift taraflı olduğu, gönüllünün kendisine verilen görev hakkında müzakere etme hakkının olduğu da dikkate alınması gereken bir diğer husustur.

Gönüllü, bütün bu sürecin doğal bir parçası olarak (belirli sorumluluklar çerçevesinde) gönüllülük yürüttüğü çalışmadan ayrılma hakkına da sahiptir. Bahsedilen tartışmaları sunmak açısından gönüllülerin sahip olduğu temel haklar şu şekilde özetlenebilir (European Youth Forum, 2012):

- Gönüllü haklarının temelinde gönüllü faaliyete katılma hakkı vardır. Buna göre, kişilerin usulüne uygun olarak yürütülen gönüllülük faaliyetine katılması kanunlarla engellenemez. Gönüllüler, gönüllülük faaliyetini gerçekleştirirken sahip oldukları temel hakların tam olarak korunması hakkına sahiptir. Bu haklar düşünce ve ifade özgürlüğü; kötü muamele yasağı; yaş, cinsiyet, ırk, renk, dil, engellilik, din, siyasi veya diğer görüş, ulusal köken gibi nedenlerle ayrımcılığa uğramamak şeklinde özetlenebilir.
- Gönüllünün, gönüllülük faaliyetinin amaç ve hedeflerini net bir şekilde anlayarak uygulamasına olanak tanıyan tutarlı bir görev tanımına sahip olma hakkı vardır. Bunun doğal sonucu olarak gönüllünün yerine getireceği faaliyetler dahilindeki hak ve sorumluluklarına dair bilgilendirilmelidir. Gönüllü, inançlarına ve/veya kanaatlerine aykırı olan görevleri reddetme hakkına sahiptir. “Türkiye’de Gönüllülük” araştırmasına göre gönüllülerin %75,5’i gönüllülük yaptığı iş hakkında bir oryantasyon/tanıtım eğitimi almaktadır (Erdoğan vd., 2020).
- Gönüllü, gönüllülük faaliyeti sırasında sağlık sigortasına sahip olma ve sosyal korunma hakkına sahiptir. Gönüllü faaliyet esnasında gördüğü zararların tazmini, harcamalarının geri ödenmesi de bu başlık altında belirtilmesi gereken diğer bir konudur. “Türkiye’de Gönüllülük” araştırması verilerine göre gönüllülük yaparken başa gelen hastalıklar söz konusu olduğunda, gönüllüler %19,8 ile psikolojik

rahatsızlıkların, %4,1 ile meslek hastalıklarının, %3,9 ile iş kazalarının başlarına geldiğini belirtmektedir (Erdoğan vd., 2020). Bu rakamlar sosyal güvenlik hakkının büyüklüğü azımsanmayacak bir grubu ilgilendirdiğini göstermektedir

- Her gönüllü, ikamet ettiği veya doğduğu ülke dışında gönüllü olma hakkına sahiptir. Bu nedenle, gerekirse gönüllü hareketliliğini destekleyen açık, erişilebilir ve şeffaf bir prosedürle ücretsiz bir vize alınabilmelidir. Gönüllü sadece bir insan kaynağı olarak görülmemeli, parçası olduğu faaliyetlerin karar alma süreçlerine katılabilmelidir. Gönüllünün bu faaliyetler hakkında geri bildirimler vermesi hem gönüllünün aidiyeti hem de faaliyetin geliştirilmesi için önemli bir konudur. Gönüllü çalışmanın gerektirdiği alanlarda eğitim alma ve bu esnada kazandığı yeteneklerinin başka kurumlarca da tanınması hakkına da sahiptir.

Gönüllü Sorumlulukları

Gönüllü çalışmaları haklar temelinde ele alırken sorumluluklar üzerinde de ayrıca durmak gerekmektedir, zira haklar karşı tarafa belirli sorumluluklar yüklemektedir. Bu noktada sorulması gereken ilk konu gönüllü olmanın bir görev mi yoksa lütuf mu olduğudur. Gönüllülük kavram olarak kişinin kendi isteği ile iradi olarak gerçekleştirdiği bir kavram olmakla birlikte bazı durumlarda gönüllü olmanın bir sorumluluk olarak da kendini gösterdiği söylenebilir. Örneğin afet veya insani kriz gibi durumlarda başkalarına yardım etme imkânı olan kişilerin gönüllü olmasının bir tercihin ötesinde, toplumun bir üyesi olan bireyin yerine getirmesi gereken bir mükellefiyet olduğunu görürüz.

Erdoğan ve arkadaşlarının (2020) vurguladığı gibi “gönüllü” olmak “keyfiliği” içermemektedir. Gönüllü, profesyonel çalışan olmamakla birlikte, görevini “profesyonelce” yerine getirebilmelidir (Şentürk vd., 2016). Bu profesyonellik, ilgili görevin gerektirdiği davranış kuralları, etik kodlar, teknik yeterlilikler ve yasal yükümlülükler çerçevesinde ele alınabilir. Gönüllü haklarına paralel şekilde gönüllü sorumlulukları da yararlanıcıya, kuruma ve devlete (yasalara) karşı sorumluluk olarak tasnif edilebilir.

Martinez (2003)’e göre gönüllülerle birlikte çalışan kurumların sorumluluklarını üçe ayırarak bunları yürütülen faaliyetlerde üçüncü taraflara karşı sorumluluklar, organizasyonun gönüllülere karşı sorumlulukları ve gönüllünün davranışlarından dolayı kurum taşıdığı sorumluluklar şeklinde tarif etmektedir. Benzer şekilde Orloff (2011) afet sahasında gönüllülerle çalışan kurumların sorumluluklarını iki ana çerçevede ele almaktadır. Meydana gelen bir kaza, yaralanma durumunda gönüllü ya da ailesi tarafından sorumlu tutulma ve yararlanıcıların gönüllünün yaptığı bir eylem nedeniyle kurumu sorumlu tutması.

Zikredilen sorumluluklar aşağıdaki şu sorularla daha somut hale getirilebilir: Sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu gönüllüsünün meslek etiğine uygun olmayan bir davranış gerçekleştirmesi durumunda kurumun yararlanıcıya karşı sorumluluğu nedir? Bir sivil toplum kurumunun yürüttüğü bir çalışmada gönüllüler kaza geçirdiği takdirde kurumun gönüllülere karşı sorumluluğu nedir? Sivil toplum gönüllüsünün yararlanıcıya karşı etik dışı davranışta bulunması durumunda gönüllünün sorumluluğu nedir?

Daha önce bahsedildiği üzere gönüllü olmak bir sorumluluk duygusunun yansıması olmakla birlikte gönüllü eylemi icra ederken de uyulması gereken bir sorumluluklar çerçevesi mevcuttur. Bu çerçeve gönüllülük etiği açısından da ele alınabilir. Buna göre gönüllü eylem “kendinden menkul” bir şekilde etik olma vasfına haiz değildir; bu eylem ancak birtakım özelliklere sahipse etik olarak nitelendirilebilir. Bu ilkeler gönüllünün kendisine ve gönüllülük faaliyetini yürüttüğü kişilere “etik” davranmayı içerir. Bauer (2017)’in sağlık gönüllülerini etik açıdan inceleyen çalışmasında vurguladığı gibi “asla zarar verme” olarak ifade edilen temel ilke üzerinden hareket edilmelidir.

Bu etik çerçevede kırılgan gruplara yönelik gönüllülük çalışmaları kilit role sahiptir. Yeterli donanım, eğitim ve deneyime sahip olmayan profesyonel ya da gönüllüler aracılığıyla kırılgan gruplarla faaliyet yürütmek hem üçüncü kişiler hem de gönüllünün kendisi için “yarar” yerine “zarar” getirecektir.

Bütün bunlar gönüllüye yükümlülüklerini yerine getirme, kurumun ilkelerine ve faaliyet gösterdiği sektördeki temel kurallara uyma sorumluluğu yükler. Yukarıdaki tartışmaları özetlemek açısından gönüllülerin temel sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir:

- Gönüllü, gönüllü faaliyetleri boyunca temel insan hakları başta olmak üzere hukuk kurallarına uygun olarak faaliyetlerini gerçekleştirmelidir. Özellikle muhatapları arasında ayırım gözetmeme, gönüllü-yararlanıcı ilişkisini istismar etmeme konularında özel hassasiyet göstermekle yükümlüdür. Muhatabın kişisel verilerinin ve ilgili kurumun kurumsal verilerinin korunması konusunda titiz davranır. Bu konuda özellikle vurgulanması gereken bir husus gönüllü faaliyet esnasında irtibat kurulan muhatapların fotoğraflarının onların rızası olmadan çekilmemesi, iletişim mecralarında paylaşılmamasıdır. Özellikle insani kriz bölgelerinde çocukların ve mağdur ailelerin fotoğraflarının bu kurala uyulmaksızın çekilmesinin ve gönüllünün sosyal medya hesabından paylaşılmasının gönüllü etiği ile bağdaşmadığı özellikle söylenebilir.
- Gönüllü, ilgili faaliyeti organize eden kurumların misyonuna, amaçlarına ve değerlerine saygı gösterme sorumluluğuna sahiptir. Gönüllü üzerinde anlaşmaya

varılan görevleri yerine getirir ve bu görevin gerektirdiği eğitimlere katılır. Her gönüllü, kuruluş içindeki diğer gönüllülerle iş birliği yapar, muhataplarla iletişim kurar ve taahhütlerini yerine getirerek kuruluşun sürdürülebilirliğine katkıda bulunur.

Gönüllü Çalışmalarda Yaşanan Etik İhlaller

- Yararlanıcının kendisi ailesi veya yaşam alanını onun rızası olmaksızın fotoğraflamak ve bunu sosyal medyada yayımlamak,
- Gönüllülük hizmetinde irtibat kurulan kişinin kişisel bilgilerini farklı amaçlarla kullanmak,
- Gönüllü hizmeti taahhüt edilen süreden önce sona erdirmek,
- Din, dil, etnik köken vb. gerekçelerle ayrımcılık yapmak.

Dünya’da Gönüllülük Politikaları ve Mevzuatı

Gönüllü yönetimi ve politikaları dünyada ve Türkiye’de kamu politikası gündeminin önemli maddelerinden biridir. Birbirinden farklı yönetim yapılarına ve siyasal kültürlere sahip bu ülkelerdeki gönüllülük konulu yasama çalışmaları, bu konunun kanun yapımcılar açısından küresel ölçekte önem kazandığını göstermektedir. Örneğin; Polonya, Macaristan, Litvanya, Makedonya, Hırvatistan, Filipinler, Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelenda, Nikaragua, Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Bolivya’da gönüllülüğü teşvik eden yasal düzenlemelerin var olduğu görülmektedir (UN Volunteers, 2009).

Türkiye’ye yakın coğrafyalar açısından bakıldığında Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ gönüllülüğü teşvik etmek üzere yasal düzenlemeleri hayata geçirmişlerdir. Makedonya gönüllülük kanununu inceleyen Işıldak’a (2021) göre kanun içeriğinde şunlar vardır: Gönüllülüğün tanımı, gönüllülük yöntemleri, gönüllülerin ve gönüllülük faaliyetlerini düzenleyenlerin hak ve yükümlülükleri, gönüllülük sözleşmesinin unsurları ve içeriği, gönüllülüğün kayıtlarını tutma yükümlülüğü, gönüllülük kitapçığı düzenleme yükümlülüğü, mevzuat hükümlerine uyulmaması durumunda organizatörler ve gönüllü ile sorumlu kişiler için kabahat hükümlerinin belirlenmesi. Hırvatistan’ın 2007 yılında yürürlüğe koyduğu Gönüllülük Kanunu, Gönüllülüğün Gelişimi İçin Ulusal Ajans’ın kurulmasını sağlamış ve gönüllülerin toplumsal hayattaki konularının gelişiminin yanı sıra kurum içi gönüllü yönetimini düzenleyen politikaların oluşturulmasının da önünü açmıştır.

Bazı ülkelerde “İyi Samiriyeli Yasası” (*Good Samaritan Law*) çatısı altında toplanabilecek, gönüllünün yaptığı eylemlerden dolayı sorumluluğunu gönüllü lehine düzenleyen yasal düzenlemeler mevcuttur. Örneğin Kanada’da afetzedeye yardım eden bir gönüllü bu eylemindeki

olası hatalar nedeniyle dava edilememektedir (Good Samaritan Act, RSBC, 1996). ABD örneğinde görüldüğü üzere 1997 yılında kabul edilen Gönüllü Koruma Yasası da gönüllülüğü teşvik etmek amacıyla hiçbir gönüllünün, gönüllülük faaliyet esnasındaki ihmal ve hatalarından sorumlu tutulamayacağını kayıt altına almaktadır (Volunteer Protection Act, 1997).

Türkiye’de Gönüllü Politikaları ve Mevzuatı

Halihazırda Türkiye’de farklı politika metinlerinde gönüllülük konulu düzenlemeler yer almakla birlikte gönüllülük konusunda çerçeve bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum gönüllü haklarının kayıt altına alınması, sorumluluklarının belirlenmesi konusunda muğlaklıkların doğmasına yol açmaktadır. Bu eksiklik hem sivil toplum kuruluşlarının raporlarında dile getirilmekte hem de üst politika metinlerinde bir hedef olarak zikredilmektedir (TÜSEV, 2015). Halihazırda Türk kamu yönetiminde gönüllülüğe dair en kapsamlı hedefler 11. Kalkınma Planındaki şu ifadelerle dile getirilmiştir:

607.2. Gönüllülük faaliyetleri hakkında çocuklar, aileler ve öğretmenler bilinçlendirilecek ve çocuklar bu faaliyetlere yönlendirilecektir.

620.4. Gençler gönüllülük faaliyetleri kapsamında bilinçlendirilecek ve yönlendirilecek, gençlerin gönüllü faaliyetlere katılımı teşvik edilecektir.

658.2. Nesiller arası dayanışmayı artıracak gönüllü faaliyet ve projeler desteklenecektir.

776.1. Sivil toplum ve gönüllülük alanını güçlendiren kapsayıcı bir çerçeve düzenleme yapılacaktır

779.3. Küçük yaşlardan itibaren çocukların sivil toplum faaliyetleriyle tanışması ve gönüllülük bilincinin oluşmasına yönelik olarak okullarda uygulamalar başlatılacaktır.

Gönüllülüğe dair hükümler içeren düzenlemeler de şu şekilde sıralanabilir:

- Çevre Kanunu
- Hayvanları Koruma Kanunu
- Dernekler Kanunu
- Milli Eğitim Temel Kanunu
- Farklı alanlarda gönüllülüğe dair hükümler içeren yönetmelikler
- İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği
- Gönüllü İtfaiyeciler
- Kahramanmaraş Belediyesi Gönüllü Katılım yönetmeliği
- Belediye İtfaiye Yönetmeliği

- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İtfaiye Daire Başkanlığı Gönüllü İtfaiyecilik Yönetmeliği
- Fahri Trafik Müfettişliği Görev ve Çalışma Yönetmeliği
- Orman Yangınlarıyla Mücadelede Görev Yapan Gönüllüler Hakkında Yönetmelik
- Sivil Savunma Arama ve Kurtarma Birlikleri ve Ekiplerinin Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik
- 90/755 sayılı Kararname Uyarınca Gelişmekte Olan Ülkelere Yapılacak Teknik Yardımlarla İlgili Faaliyetlerin Yürütülmesine İlişkin Esaslar

Doktor mühendis mimar gönüllü itfaiyeciler

Zonguldak'ta itfaiyecilik eğitimi alan doktordan ev kadınına kadar 258 gönüllü, yangınlara müdahale ediyor, afetlerde kurtarma çalışmalarına katılıyor

Kaynak : Türkiye

Eklene : 02 Aralık 2014 08:50

Görsel 1. Farklı sektörlerde gönüllülük haberleri.

Birbirinden farklı alanlarda gönüllülük konulu düzenlemelere değinilmesi gönüllülük konusunun kanun yapıcılarının gündeminde olduğuna işaret etmektedir. Ancak özellikle gönüllülerin emek ve haklarının korunması ile gönüllülüğün teşvik edilmesini düzenleyecek bir yasal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır.

Gönüllülüğün çok farklı konuları ve iş görme biçimlerini içeren bir alan olması bu konuda müstakil bir yasa çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte çerçeve bir gönüllülük mevzuatının şu hususları içermesi önemlidir:

- Gönüllülük konusunda genel prensipler
- Gönüllülerin sorumluluk alanları
- Gönüllülerle çalışan kurumların sorumluluk alanları
- Gönüllüleri koruyacak hükümler
- Gönüllü emeğinin ve katkısının tanınmasına dair hükümler

Gönüllülük ve İş Hukuku

Gönüllü hakları konusunda öne çıkan en önemli meselelerden biri gönüllü emeğinin korunmasıdır. Zira gönüllünün yürüttüğü faaliyetlerdeki haklarını güvence altına almanın yolu yaptığı iş üzerinden onu koruma altına almaktan geçer. Ancak bu durum hem mevzuat açısından boşluklar ortaya çıkarmakta hem de kurumların üzerine finansal yükler bindirmektedir.

Halihazırda, Türkiye’de bir kişinin gönüllü olarak bir sivil toplum kurumunun projesinde çalışması durumunda, bu çalışmayla ilgili 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile 4857 sayılı İş Kanunu hükümleri öne çıkmaktadır. 5510 sayılı Kanun hükümleri, bu gönüllü çalışmada gönüllünün zorunlu olarak sigortalı sayılmasını, Sosyal Güvenlik Kurumu’na bildirilmesini ve primlerinin ödenmesini öngörür. Zira Türkiye’de sosyal sigorta, gelir elde etmek amacıyla yürütülen çalışma üzerine temellenmektedir.

Konuyu hukuki açıdan inceleyen Doğan ve Yenisey (2017) “Gönüllünün faaliyeti iş hukuku kapsamına giren bir çalışma mıdır?” sorusuyla konuyu şu şekilde değerlendirmektedir:

“Günümüz toplumlarında çalışmanın bir ücret karşılığı olması neredeyse kural haline gelmiş olup, çalışma sonucunda ortaya konulan mal veya hizmetten yararlananın maddi bir karşılık ödemesi hukuki bir borç olarak tanımlanmıştır. Maddi bir karşılık beklenmeksizin yerine getirilen çalışma ise istisna haline dönüşmüştür. Buna göre gönüllü çalışmadan söz edilmesi, bu ilişkiyi doğrudan iş ilişkisi haline dönüştürmüştür. Oysa çalışma bir gelir elde etme amacıyla mal veya hizmet üretiminden daha geniş, temeldeki ilişkilerin ekonomik anlamda ölçülmeye

uygun olmadığı ama yine belirli bir yetkinlik ve zaman gerektirdiği halleri de kapsamaktadır.... Bu açıdan bakıldığında gönüllü çalışmadan söz edilmesi, bu ilişkiyi doğrudan iş ilişkisi haline dönüştürmez.”

Konunun gönüllü haklarına bakan boyutunun yanı sıra kayıt dışı istihdam piyasası boyutu da dikkate alınmalıdır. Zira gönüllünün iş ilişkisinin gönüllülüğü kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi durumunda, gönüllü ve kayıt dışı işçi arasında ayırım yapmak da zorlaşacaktır. Zira gönüllü olarak görünen kişi gerçek anlamda gönüllü olabileceği gibi, aslında iş sözleşmesi ile çalışan işçi de olabilir.

Gönüllülüğün tek başına bir sosyal sigorta ilişkisine temel teşkil etmemesi, gönüllünün gönüllü faaliyetlerdeki riskler karşısında korumasız bırakılmasını meşru kılmaz. Bu konudaki uluslararası uygulamalarda yaygın olduğu üzere, en azından gönüllü faaliyetlerin yürütülmesi sırasında karşılaşılabilecek risklere karşı gönüllünün iş kazası ve meslek hastalığı sigortası güvencesi altına alınması bir gerekliliktir.

Bu yönüyle gönüllü haklarının bir diğer boyutu da gönüllünün sosyal güvenlik hukukundaki yeridir. Bu açıdan bakıldığında gönüllünün çalışma koşullarının sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olması, gönüllünün yaşamı ve vücut bütünlüğünün sağlık ve güvenlik risklerine karşı korunması, olası kaza risklerinin asgariye indirilmesi esas olmalıdır.

Bu konuda gündeme gelen en öncelikli konulardan biri gönüllü faaliyetler esnasında meydana gelen kaza ve hastalık riskleridir. Halihazırda Türkiye’de bu konuda gönüllülere güvence sağlayan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır ve gönüllünün faaliyetleri esnasında karşılaşılabilecek kaza ve hastalık risklerine karşı korunmasının gönüllü faaliyeti organize eden kurumun yükümlülüğünde olduğu söylenebilir. Ancak bu konuda oluşmuş bir teamül de mevcut değildir, hatta sivil toplum kuruluşları gönüllünün sosyal güvenlik haklarından feragat ettiğini kayıt altına alma girişimlerinde bulunmaktadır. Bazı STK'lar gönüllülük sözleşmelerinde gönüllünün yaşayabileceği herhangi bir sorunun kendilerine herhangi bir yükümlülük getirmedeğini ve ortaya çıkabilecek herhangi bir kazadan dolayı her türlü sorumluluğun gönüllüye ait olduğunu belirterek sorumluluğu gönüllü üzerine yükleyebilmektedir. Şüphesiz ki bu durum gönüllünün mağduriyet yaşamasına yol açabilir.

Depremzedelere yardıma koşarken kaza geçiren gönüllü doktor, yılın hekimi oldu

06.02.2012 15:38 | Son Güncelleme: 06.02.2012 15:38

Gaziantep'ten, deprem felaketi yaşayan Van'a gönüllü doktor olarak giden ve oradaki çalışmaları esnasında ambulansla geçirdiği...

Görsel 2. Gönüllü faaliyet esnasında gerçekleşen kazalara dair haberler.

Kurumların Gönüllülük Politikaları ve Gönüllülük Sözleşmesi

Bu bölüm boyunca gönüllü hak ve sorumluluklarına dair genel tartışmalar ele alınmıştır. Konunun yansımalarının görülebileceği bir diğer alan da kurumların gönüllülük politikalarıdır. Gönüllülük politikaları, kurumların gönüllüye yaklaşımını beyan eden yazılı metinlerdir. Gönüllülük sözleşmesi de gönüllü ile kurum arasındaki ilişkinin yazılı olarak kayıt altına alındığı bir mutabakat belgesi ya da ahitleşme olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle bu belgeler üzerinden gönüllü hak ve sorumluluklarının izi sürülebilir.

Kurumlar politika belgesi ile gönüllülüğe yaklaşımlarını ya da bir başka ifade ile gönüllülük felsefelerini beyan ederken gönüllü sözleşmesiyle ise gönüllü bireylerin hangi ilkeler çerçevesinde gönüllü olacaklarını belirlerler. Örneğin, Kızılay Gönüllülük Politikası kurumun gönüllü çalışmalarında uyacağı çerçeve ilkeleri belirlerken gönüllüler arasında ayırım yapmama, gönüllüleri bilgi ve becerilerine göre görevlere yönlendirme, gönüllülere eğitimler verme, gönüllü kazanımı, kişisel verilerin korunması konularına değinmektedir (Türk Kızılay, 2021). Yeşilay Gönüllülük Sözleşmesi de gönüllünün kurumun ilkelerine uygun hareket etmesi, gönüllü eğitimlerine katılım, ekip ruhuna uygun çalışma ve faaliyetler esnasında uyulacak etik ilkelere dair hükümler içermektedir (Yeşilay, 2021).

Ayrıca gönüllü çalışma yönetmeliği gibi politika dokümanları vasıtasıyla da gönüllü çalışmalarına rehberlik eden ilkelerin kayıt altına alınması söz konusudur. Örneğin, Türk Eğitim Vakfı Gönüllü Çalışma Yönetmeliği şu bölümlerden oluşmaktadır: gönüllülerin uyması gereken davranış, kural ve sorumluluklar, gönüllü çalışmalarında uygulanacak genel kurallar, gönüllü olma koşulları, gönüllülerin hizmet verebilecekleri alanlar, adayların değerlendirilme süreci, gönüllülerin bilgilendirilme süreci, gönüllü disiplin uygulamaları ve gönüllü faaliyetlerini değerlendirme (Türk Eğitim Vakfı, 2021).

Uluslararası Gönüllülükte Haklar ve Sorumluluklar

İletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler gönüllülük faaliyetini yerel bir faaliyet olmanın ötesinde uluslararası ölçekte de karşılığı olan bir alana dönüştürmüştür. 21. yüzyılda

Türkiye Kızılay Derneği Gönüllü Politikası

Türkiye Kızılay Derneği,

- Gönüllülerin Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi Davranış Kuralları ve Türkiye Kızılay Derneği Etik ve Davranış Kurallarına uygun olarak çalışması için gereken bilgilendirmeleri yapar,
- Yürütülen faaliyetlerin, gönüllüler aracılığı ile gerçekleştirilmesine önem verir ve önceliklendirir,
- Gönüllüler arasında dil, din, ırk, etnik köken, siyasi görüş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herhangi bir ötekileştirme yapmaz ve fırsat eşitliğini sağlar,
- Gönüllüleri ile uyum ve güven ortamında çalışır,
- Ulusal ve uluslararası düzeyde gönüllü faaliyetlere uygun ortamı sağlamak ve gönüllülüğü teşvik etmek için ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte çalışır,
- Gönüllü hizmetin önemine dair toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yürütür,
- Her bir gönüllünün ilgi, beceri ve çalışma alanına uygun proje ve faaliyetlerde görevlendirme yapar,
- Gönüllülerin gönüllü görevlerine katılımını, üstlendikleri görev ve sorumluluklarını daha iyi icra etmelerini ve becerilerini geliştirmelerini teşvik etmek amacıyla gerekli programları düzenleyerek destekler, eğitimler verir ve gönüllü hizmetin sürdürülebilirliğini sağlar,
- Gönüllü kazanım çalışmalarını planlayarak gönüllülüğün toplumda yaygınlaştırılması için gerekli çalışmaları yürütür,
- Gönüllülerimizin uyum, motivasyon ve performans süreçlerinin takiplerini gerçekleştirir,
- İhtiyaç sahibi gönüllülerimizin ihtiyaçlarının giderilmesinde gereken özenin gösterilmesini sağlar,
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve Türkiye Kızılay Derneği Kişisel Verilerin Korunması Politikası kapsamında gönüllülerin kişisel bilgilerinin korunmasını sağlar.

uluslararası gönüllü çalışmalarının katılımcı sayılarına bakıldığında büyük genişleme gösterdiği gözlenmektedir (Sherraden et al., 2008). Gönüllü turizmi (*voluntourism*), kalkınma gönüllülüğü gibi tanımlarla da anılan bu hareketlilik genellikle sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlar tarafından organize edilmektedir.

17-30 yaş arası gençlerin bir Avrupa Birliği ülkesinde 2-12 ay boyunca sosyal içerikli projelerde gönüllü hizmette bulunması ilkesine dayanan ve Avrupa içi gönüllü hareketliliğini sağlayan Avrupa Gönüllü Hizmeti, sivil toplum kuruluşlarının organize ettiği, gelişmiş ülkelere gitmekte olan ülkelere yönelik gönüllü hareketlilikleri ya da bireylerin kendi imkanları ile dahil olduğu uluslararası gönüllü hareketlilikleri bu çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Gönüllü çalışmaların önemli bir boyutu olan uluslararası gönüllülük, gönüllü hak ve sorumlulukları açısından üzerinde özellikle durulmayı gerektirmektedir. Özellikle “gelişmiş”

ülkelerden “gelişmekte olan” ülkelere doğru gerçekleşen bu faaliyetler etik açıdan tartışmalara yol açmaktadır (McGloin & Georgeou, 2016). Bir insanın başka bir ülkede gönüllü faaliyet yürütmesi önemli ve kıymetli bir emek olmakla birlikte etik dışı eylemlere sahne olabilmektedir. Bu kapsamda uluslararası gönüllülük faaliyetleri; yerel kapasiteye etkisi, ulaşım, konaklama vb. ekonomik maliyetler, gönüllüler ve yerel halk arasında bir hiyerarşi kurması, yerel ihtiyaçları yeterince dikkate almaması gibi nedenlerle eleştirilmektedir. (Devereux, 2008). Bu konu kendini dünyayı medenileştirmekle yükümlü addederek “beyaz adamın yükü” yaklaşımıyla hareket eden bir zihin dünyasını içermesi açısından da post-kolonyal araştırmaların konusu olmaktadır (Bandyopadhyay, 2019; Bauer, 2017). Bu nedenle uluslararası gönüllülük çalışmalarının kişisel tatmin faaliyeti olmanın ve “medenileştirme misyonu” olarak algılanmanın ötesinde gerekli etik ilkeler gözetilerek karşılıklı öğrenme, bilgi ve tecrübe transferi şeklinde kurgulanması önemlidir.

Kurumsal Gönüllülük

Profesyonel iş yaşamında ücretli çalışan kişilerin şirketlerinin teşvikiyle mesai saatleri içindeki gönüllü çalışmaları olarak tanımlanan kurumsal gönüllülük, gönüllülük alanında son dönemlerin öne çıkan eğilimlerden biridir (Soysal, 2019). “Fortune 500” listesindeki şirketlerin %90’ından fazlasının çalışan gönüllülüğü ve bağış programları yürüttüğü (Leigh et al., 2011) düşünüldüğünde, bu faaliyetin özel sektördeki yeri daha da anlaşılır olacaktır.

Kurumsal Gönüllülük Uygulamaları Örnekleri

Bilim İlaç	Bilim İlaç Toplum Takımı
Borusan Holding	Okyanus Gönüllü Borusanlılar Platformu
Citibank	Citi Gönüllülük Programı
Boyner Grubu	Boyner Grubu Gönüllüleri
IBM	Kurumsal Hizmet Gücü
Garanti Bankası	Gönüllü Yoncalar
Target	Good Neighbor Volunteer Program
Allstate Insurance	Helping Hands
Tucson Electric	Community Action Team (CAT)
Walt Disney Co	VoluntEARS

Kaynak: <https://osgd.org/test/pdf/OSGD-Kurumsal-Gonulluluk-Rehberi.pdf>

Bu süreçte işverenlerin gönüllülük yapmak isteyen çalışanlarına karşı kolaylaştırıcı olması çalışanlar açısından bir hak olarak vurgulanabilir. Kurumsal gönüllülük uygulamaları kurumlar için verimliliği artırma, pozitif toplumsal algı ve çalışan bağlılığı; çalışanlar için ise yetenek geliştirme, memnuniyet artışı ve kurumsal aidiyet gibi faydalar üretir (ÖSGM, 2013). Bu kapsamda çalışanların kurum yöneticilerinden kurumsal gönüllülük uygulamaları geliştirmelerini talep etmesi de bir çalışan hakkı olarak değerlendirilebilir.

Özet ve Değerlendirme

Ulusal ve uluslararası düzeyde siyasal ve toplumsal tartışmaların önemli gündem maddelerinden olan gönüllü çalışmaları afet, eğitim, çevre ve kültür gibi çok farklı sektörlerde bireysel, kurumsal ve bağımsız olmak üzere farklı biçimlerde uygulanabilen, tek seferlik veya düzenli faaliyetleri içeren bir çalışma alanıdır.

Tüm bu faaliyetlerin olumlu sonuçlar üretmesi bu çalışmaların belirli hak ve sorumluluklar çerçevesinde gerçekleştirilmesini gerekli kılar. Hak temelli etik gönüllülük olarak da tanımlanabilecek olan bu çerçeve, bir mevzuata dayanır ve bu mevzuat aracılığıyla gönüllünün faaliyet yürüttüğü alanı, bir parçası olduğu kurumla ilişkisini ve hizmet götürdüğü muhataplarla (gönüllülük faaliyetinden yararlananlarla) ilişkisini düzenler.

Gönüllü olma hakkı ile başlayan haklar çerçevesi; korunma, ayrımcılığa uğramama, bilgi edinme, eğitim alma, emeğin korunması ve karar süreçlerine katılma gibi başlıklar altında sınıflandırılabilir. Gönüllünün emeğinin korunması ve sosyal güvenlik haklarının tesis edilmesi konusu bu noktada özellikle dikkat çekmektedir.

Gönüllünün sorumlulukları da faaliyet yürüttüğü sektörün gerektirdiği yasal ve etik ilkelere uyma, muhatapları arasında ayırım gözetmeme, “zarar vermeme” ilkeleri üzerinden değerlendirilebilir. Zikredilen haklar ve sorumluluklar gönüllülük politikaları ve gönüllü sözleşmesi gibi metinler üzerinden kayıt altına alınabilir. Gönüllülerle çalışan birçok sivil toplum kuruluşu ve kamu kurumunun gönüllü politikası ve gönüllü sözleşmesi gibi isimlerle gönüllülerle ilişkisini ve bu ilişkinin kapsadığı hak ve sorumlulukları karşılıklı olarak kayıt altına aldığı görülmektedir. Ancak, gönüllülük konusunun artan önemi bu konunun politika yapıcılar nezdinde de ele alınması ve düzenlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Gönüllü hak ve sorumluluklarını koruyan ve gönüllülüğü teşvik eden bir çerçeve mevzuatın hayata geçirilmesi önemlidir. Bu yasal çerçevenin gönüllülüğü tanımlayan, kolaylaştıran ve farklı sektörlerle göre düzenleme yapmayı mümkün kılan bir karakterde olması gerekir.

Temel Okuma Önerileri

Yeşilay Gönüllü Sözleşmesi (çevrimiçi erişilebilir)

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Gönüllü Taahhütnamesi (çevrimiçi erişilebilir)

American Red Cross Volunteer Handbook.

İleri Düzey Okuma Önerileri

FEMA, (2013). Citizen Corps Volunteer Liability Guide: An Overview of Legal Issues and Approaches to Address Liability for Emergency Volunteers

Fusco-Karmann, C., Tamburini, M., Suprani, A., & Santosuosso, A. (1998). The code of conduct of the volunteer. Supportive care in cancer, 6(2), 120-124.

UN Volunteers (2011). Drafting and Implementing Volunteerism Laws and Policies A Guidance Note

Etkinlik Önerileri

Seçtiğiniz 3 kurumun “gönüllü politikası” ve “gönüllü sözleşmesi” metinlerini karşılaştırmalı olarak inceleyiniz. “Gönüllü hakları”, “gönüllü sorumlulukları” açısından kurumlar arası farklılıkları değerlendiriniz.

Seçtiğiniz 3 ülkede gönüllü yasalarını inceleyiniz. “Gönüllülüğü teşvik”, “gönüllü hakları”, “gönüllü sorumlulukları” açısından ülkeler arasında ne tür farklılıklar olduğunuz tartışınız.

Kaynakça

- Abraham, A., & Millar, M. (2011). Applying a gift-exchange perspective to effective volunteering in Papua New Guinea. *Pacific Affairs*, 84(4), 687–713.
- Afşar, S. T. (2019). Gönüllülük Olgusunu Sosyolojik Teorilerle Anlama Denemesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7 (Gençlik ve Gönüllülük), 27–58.
- Akyüz A., (2017). Sunuş ve Giriş. K. Doğan Yenisey & M. Kabakçı (Eds.), *Gönüllü Emeği ve İş Hukuku* (ss. 1–17). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bandyopadhyay, R. (2019). Volunteer tourism and “The White Man’s Burden”: globalization of suffering, white savior complex, religion and modernity. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(3), 327–343.
- Bauer, I. (2017). More harm than good? The questionable ethics of medical volunteering and international student placements. *Tropical Diseases, Travel Medicine and Vaccines*, 3(1), 1–12.
- Clary, E. G., & Snyder, M. (1999). The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), 156–159.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516.
- Coyne, C. J. (2020). *Doing bad by doing good*. Stanford University Press.
- Dekker, P., & Halman, L. (2003). *The values of volunteering: cross-cultural perspectives*. Springer Science & Business Media.
- Devereux, P. (2008). International volunteering for development and sustainability: outdated paternalism or a radical response to globalisation? *Development in Practice*, 18(3), 357–370.
- Doğan Yenisey, K. (2021). Hukuk Perspektifinden “Çalışma.” *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 491–512.
- Doğan Yenisey, K., Kabakçı, M. (2017). *Gönüllü emeği ve iş hukuku*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eliasoph, N. (2013). *The politics of volunteering*. John Wiley & Sons.
- Erdoğan E., Uyan Semerci P., Yentürk N., Yurttagüler L.. (2020). *Türkiye’de Gönüllülük*. Bilgi Üniversitesi Yayınları
- European Youth Forum. (2012). *European Charter for Rights and Responsibilities of Volunteers*. Youth in Action Programme
- Good Samaritan Act, RSBC. 1996 (Ca)
- IAVE. (2021, 10 Kasım). *The Universal Declaration on Volunteering*. International Association for Volunteer Effort
- ILO. (2011). *Manual on the measurement of volunteer work*. International Labor Organisation
- İşıldak, M. (2021). *Makedonya Gönüllülük Kanunu*. Genç Düşünce Enstitüsü Yayınları
- Kearney, J. (2001). The values and basic principles of volunteering: Complacency or caution? *Voluntary Action-London-Institute for Volunteering Research*, 3(3), 63-86.
- Kelty, C. M. (2008). *Two bits: The cultural significance of free software*. Duke University Press.
- Leigh, R., Smith, D. H., Giesing, C., León, M. J., Haski-Leventhal, D., Lough, B. J., Mati, J. Strassburg, S., & Hockenos, P. (2011). *State of the world’s volunteerism report, 2011: universal values for global well-being*. United Nations Volunteers.
- Lough, B. J., Devereux, P., Perold, H., & Uherezky, A. (2016). Stipended transnational volunteering. D. H. Smith.& R.A. Stebbins, J. Grotz (Eds.) *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations* içinde (ss. 242–258). Springer.
- Martinez, J. M. (2003). Liability and volunteer organizations: A survey of the law. *Nonprofit Management and Leadership*, 14(2), 151–169.

- Mauss, M. (2002). *The gift: The form and reason for exchange in archaic societies*. Routledge.
- McGloin, C., & Georgeou, N. (2016). 'Looks good on your CV': The sociology of voluntourism recruitment in higher education. *Journal of Sociology*, 52(2), 403–417.
- Miranda, V. (2011). *Cooking, caring and volunteering: Unpaid work around the world*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 116.
- Orloff, L. (2011). *Managing spontaneous community volunteers in disasters: a field manual*. Crc Press.
- ÖSGM. (2013). *Kurumsal gönüllülük programları El Kitabı*. Özel Sektör Gönüllüleri Derneği.
- Sherraden, M. S., Lough, B., & McBride, A. M. (2008). Effects of international volunteering and service: Individual and institutional predictors. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 19(4), 395–421.
- Soysal, Ö. N. (2019). *Gönüllü yönetimi yaklaşımları çerçevesinde EXPO 2016 Antalya*. IKSAD Publishing
- Stukas, A., Daly, M., & Cowling, M. (2005). Volunteerism and the creation of social capital: A functional approach. *Australian Journal on Volunteering*, 10, 35–44.
- Şentürk, M., Adıgüzel, Y., & Turan, B. (2016). *Üniversitede Gönüllü Olmak*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Türk Eğitim Vakfı. (2021). *Türk Eğitim Vakfı Gönüllü Çalışma Yönetmeliği*. Türk Eğitim Vakfı.
- Türk Kızılay. (2021). *Kızılay Gönüllülük Politikası*. Türkiye Kızılay Derneği
- TÜSEV. (2015). *Türkiye'de gönüllülük ve yasal Mevzuat*. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı.
- UN Volunteers. (2009). *Law and Policies Affecting Volunteerism since 2001*. United Nations Volunteers.
- UN Volunteers. (2011). *2011 Dünyada gönüllülüğün durumu raporu* United Nations Volunteers.
- UN Volunteers. (2013). *Türkiye'de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. United Nations Volunteers.
- Volunteer Protection Act. 1997 (USA)
- Yediyıldız B. (2022). Vakıf. İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif>
- Yeşilay. (2021). *Yeşilay Gönüllü Sözleşmesi*. Türkiye Yeşilay Derneği